

Eğitim Planlama ve Programlama Stratejisi

Gökhan Efe

Sınıf Öğretmeni

gefe16@hotmail.com, ORCID:0009-0005-8706-4324

Yasemin Çağan

Şef

cyasemin_1@hotmail.com, ORCID:0009-0005-2141-4087

Öznur Kılıçaslan

Şef

oznurkिकासlan@gmail.com, ORCID:0009-0006-0432-1789

Duygu Ölez

Şef

feell_duygu.db@hotmail.com, ORCID:0009-0006-3577-5451

Gülseren İpek

Şef

gulserenkalkanipek82@gmail.com, ORCID:0009-0005-6412-9091

Özet

Ulusal eğitim sisteminin başarılı bir şekilde işlemesi, öncelikle bu konuda geliştirilecek planlamaya bağlıdır. Planlamasız bir eğitimin olması, olsa dahi başarı elde etmesi olanaklı değildir. Eğitim planlamasını bir şeyin statikten daha fazla dinamik olduğu bir süreç olarak görmek daha iyidir. Bu dinamizm bir dizi kaynaktan elde edilir. İşte eğitim planlaması, eğitim-plan bütünselliğini ve ilişkisini ifade eden bir kavramdır. Bir başka deyişle, bir ülkedeki eğitim etkinliğinin kendisine amaçlar/hedefler, ilkeler ve yöntem/yol belirlemesi eğitim planlaması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede eğitim planlaması, bir kâğıt parçası, amaçların ifade edilmesi veya program yapımcılar tarafından ortaya konulan bir uygulama veya onların olmasını istediği şeyler değildir elbet. Eğitim planlamasına bu şekilde bakış, çok sınırlı bir bakış açısı olacaktır. Bireyleri geleceğe hazırlama açısından önemli bir role sahip eğitim hizmeti, devletin bizzat sunduğu veya düzenlediği önemli alanlardan biridir. Toplumlar iyi eğitilmiş bireyler sayesinde kalkınırlar. Eğitim hizmetinin iyi ve kaliteli sunulabilmesi için hükümetler iyi niyetli olarak çaba gösterirler. Gelecek

Eğitim Planlama ve Programlama Stratejisi

kuşakların eğitiminin toplumca benimsenmiş bir değerler dizgesi içinde ele alınması gerekmektedir. Bu değerler dizgesi her toplumda farklılık göstermektedir. Bu nedenle sözü edilen değerler dizgesi, herlkede kendi eğitim kurumlarınca biçimlendirilmektedir. Bu anlamda ulusal eğitim, ulusal kültürün oluşmasında ve gelişmesinde anahtar rolü oynamaktadır. Çünkü kültür, bir ulusun ulus olma, bütünleşmiş bir toplum olma değerlerinin tümüdür. Nasıl ki bir toplumu öteki toplumlardan ayıran en belirgin özelliği, kendine özgü bir kültürü olması ise bu kültürün oluşmasında en önemli etken olan eğitimin de her Şeyden önce ulusal olması gerekmektedir. Birlkede ulusal eğitimin gerçekleştirilmesi için bu konuda amaçların/hedeflerin, ilkelerin ve yöntemin belirlenmesi zorunludur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Planlama, Programlama, Strateji

Educational Planning and Programming Strategy

Abstract

The successful functioning of the national education system depends primarily on the planning to be developed in this regard. It is not possible to have an unplanned education, even if it is, to achieve success. It is better to see educational planning as a process in which something is more dynamic than static. This dynamism is obtained from a number of sources. Here, education planning is a concept that expresses the integrity and relationship of education-plan. In other words, determining the goals/objectives, principles and method / path of the educational activity in a country means education planning. Of course, educational planning within this framework is not a piece of paper, an expression of goals, or an application put forward by program makers, or what they want to happen. This way of looking at educational planning will be a very limited point of view. Education service, which has an important role in preparing individuals for the future, is one of the important areas that the state offers or organizes personally. Societies develop thanks to well-educated individuals. Governments make efforts in good faith to ensure that education services are provided well and with high quality. The education of future generations should be considered within a socially accepted set of values. This set of values differs in every society. For this reason, the aforementioned set of values is shaped by its own educational institutions in each country. In this sense, national education plays a key role in the formation and development of national culture. Because culture is all the values of a nation to be a nation, to be an integrated society. Just as the most distinctive feature that distinguishes a society from other societies is that it has its own unique culture, education, which is the most important factor in the formation of this culture, should first of all be national. In order to realize national education in a country, it is necessary to determine the goals / objectives, principles and method in this regard.

Key Words: Training, Planning, Programming, Strategy

Giriş

Bireyleri geleceğe hazırlama açısından önemli bir role sahip eğitim hizmeti, devletin bizzat sunduğu veya düzenlediği önemli alanlardan biridir. Toplumlar iyi eğitilmiş bireyler sayesinde kalkınırlar. Eğitim hizmetinin iyi ve kaliteli sunulabilmesi için hükümetler iyi niyetli olarak çaba gösterirler (Çevik & Demirci 2012, s. 26).

Gelecek kuşakların eğitiminin toplumca benimsenmiş bir değerler dizgesi içinde ele alınması gerekmektedir. Bu değerler dizgesi her toplumda farklılık göstermektedir. Bu nedenle sözü edilen değerler dizgesi, her ülkede kendi eğitim kurumlarınca biçimlendirilmektedir.

Bu anlamda ulusal eğitim, ulusal kültürün oluşmasında ve gelişmesinde anahtar rolü oynamaktadır. Çünkü kültür, bir ulusun ulus olma, bütünleşmiş bir toplum olma değerlerinin tümüdür.

Nasıl ki bir toplumu öteki toplumlardan ayıran en belirgin özelliği, kendine özgü bir kültürü olması ise bu kültürün oluşmasında en önemli etken olan eğitimin de her şeyden önce ulusal olması gerekmektedir (Adem, 1993).

Bir ülkede ulusal eğitimin gerçekleştirilmesi için bu konuda amaçların/hedeflerin, ilkelerin ve yöntemin belirlenmesi zorunludur.

Yılmaz (2004)'a göre eğitim planlaması bir toplumun, bir kuruluşun ya da bir eğitim kurumunun saptanan eğitim hedeflerine ulaşmak için alacağı kararlara temel olmak üzere hazırlanan, değişen toplumsal ve ekonomik etkenlere uygun görüşleri ve yargıları da kapsayan genel plandır.

Özen vd. (2007) de eğitim planlamasını, eğitimde yapılması gerekenlerin ilkeler bağlamında belirgin bir hale getirilmesi, bu yönde eğitimin dörtlü boyutundan da hareket ederek eğitilecek olan bireylerin ya da yetiştirilmek istenen insan modelinin zemininde kültürel, ideolojik, toplumsal ve ekonomik yönlü ilkelerin belirlenmesi olarak tanımlarken Trowler (2002) eğitim planlamasını “İstenilen hedefleri gerçekleştirmek için eğitime ilişkin olarak izlenen veya izlenmesi gereken bazı kural ve eylemlerin spesifik hale getirilmesi...” şeklinde tanımlamaktadır.

Bu bağlamda eğitim planlaması, bir kâğıt parçası, amaçların ifade edilmesi veya program yapımcılar tarafından ortaya konulan bir uygulama veya onların olmasını istediği şeyler değildir elbet. Eğitim planlamasına bu şekilde bakış, çok sınırlı bir bakış açısı olacaktır.

Eğitimde Planlama ve Programlamanın Kavramsal erevesi

Ulusal eğitim sisteminin başarılı bir şekilde işlemesi, öncelikle bu konuda geliştirilecek planlamaya bağlıdır. Planlamasız bir eğitimin olması, olsa dahi başarı elde etmesi olanaklı değildir.

İşte eğitim planlaması, eğitim-plan bütünselliğini ve ilişkisini ifade eden bir kavramdır. Bir başka deyişle, bir ülkedeki eğitim etkinliğinin kendisine amaçlar/hedefler, ilkeler ve yöntem/yol belirlemesi eğitim planlaması anlamına gelmektedir (Özen, Gül ve Gülaçtı (2007).

Eğitim planlamasını bir şeyin statikten daha fazla dinamik olduğu bir süreç olarak görmek daha iyidir. Bu dinamizm bir dizi kaynaktan elde edilir (s. 95):

- 1.Genelde eğitim planlamasını yapanlar arasında programı uygulayanların kendi aralarında olduğu kadar programın problemleri ve önemli konularının ne olduğu ve istenilen hedefler konusunda çatışma vardır.
- 2.Eğitim planlamasını anlama ve yorumlama aktif bir süreçtir: planlama ifadeleri genelde insanların bakış açılarına bağlı olan çoklu yorumların konusudur.
- 3.Plan uygulaması, hem planlama tarafından açıklanmış olması hem de politikayı etkin hale getirme amacından dolayı oldukça karmaşıktır.

Eğitimle nasıl bir insan tipi hedeflenmektedir? Özellikleri nelerdir? Bunu sağlamak için nasıl ortamlar gerekmektedir? Bu amacı gerçekleştiren öğretmenlerde bulunması gereken özellikler nelerdir? Bu özellikler nasıl kazandırılır? Hangi öğretim programları ile bu hedeflere varılır? Maliyeti ne kadardır ve nasıl sağlanacaktır? İstenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı nasıl ölçülecek ve nasıl değerlendirilecektir? gibi sorular eğitim planlamasının temel sorularıdır.

Bir ülkede eğitilmiş insanlar; bilgi ve davranışları ile yalnız o toplumun ortak değerlerine değil, aynı zamanda evrensel değerlere de duyarlı olacaktır. Bu nedenle bir ülkede, ulusal eğitim planlaması belirlenirken başlıca iki ilkenin temel alınması zorunludur (Adem, 1993):

1. Ülkenin uluslararası kuruluşlarla yapmış olduğu anlaşmalar

2. Ülkenin ihtiyaçları

Eğitim açısından günümüzde en çok gereksinim duyulan konulardan biri, kararlı bir eğitim planlamasıdır. Ülkemizde belirlenen eğitim planlamalarının sonuçları beklenmeden sıklıkla değiştirilmesi eğitim sistemimizin en büyük handikaplarından biridir.

Eğitim planlamalarının belirlenmesinde siyasi kaygılardan uzak durulmalıdır. Bu konuda temel ölçüt ise bilimsellik olmalıdır. Eğitim planlamalarının oluşturulması konusunda tanımlanan sorunu iki açıdan ele almak ve çözüm getirmek faydalı olacaktır.

Bunlardan birincisi, eğitim planlamalarının oluşturulmasında etkili olan organların değerlendirilmesi, ikincisi ise bu organların uygulanabilir eğitim planlamalarını saptayabilme koşullarının belirlenmesidir (Karakütük, 1996).

Eğitim planlamaları belirlenirken hedef kitlenin insan olduğu daime gözönünde tutulmalıdır. Bu açıdan bakıldığında eğitimin birey boyutu kurumsal boyuttan önce gelmekte, informal yanı formal yanından daha ağır basmaktadır.

Eğitim, çok yönlüdür ve eğitim örgütleri de çok boyutludur. Eğitimin bu özelliği, değişik hatta çelişik grupların ihtiyaçlarını doyurucu planlamaların konulması ve uygulanmasını gerektirmektedir (Özen vd. 2007).

EĞİTİM PLANLAMA VE PROGRAMLAMA STRATEJİSİ

Planlama yapma, politik sistemle ilişkilidir. Byron G. Massialas planlama yapmayı, politik sistemi meşrulaştırma olarak kabul edilen otorite kararlarca karakterize edilmiş davranışların bir sistemi olarak tarif etmektedir.

Planlama sistem planlama yapmayı etkilediği için Michael Carley; “Planlama yapma planlamacılar hakkındadır yani planlamaların içeriğine, değerlerin yükseltilmesine karar vermedir ve insan hayatını geliştirmek ve bir problemi çözme girişiminde alternatifleri seçmedir” demektedir (Uraiwan, 1984).”

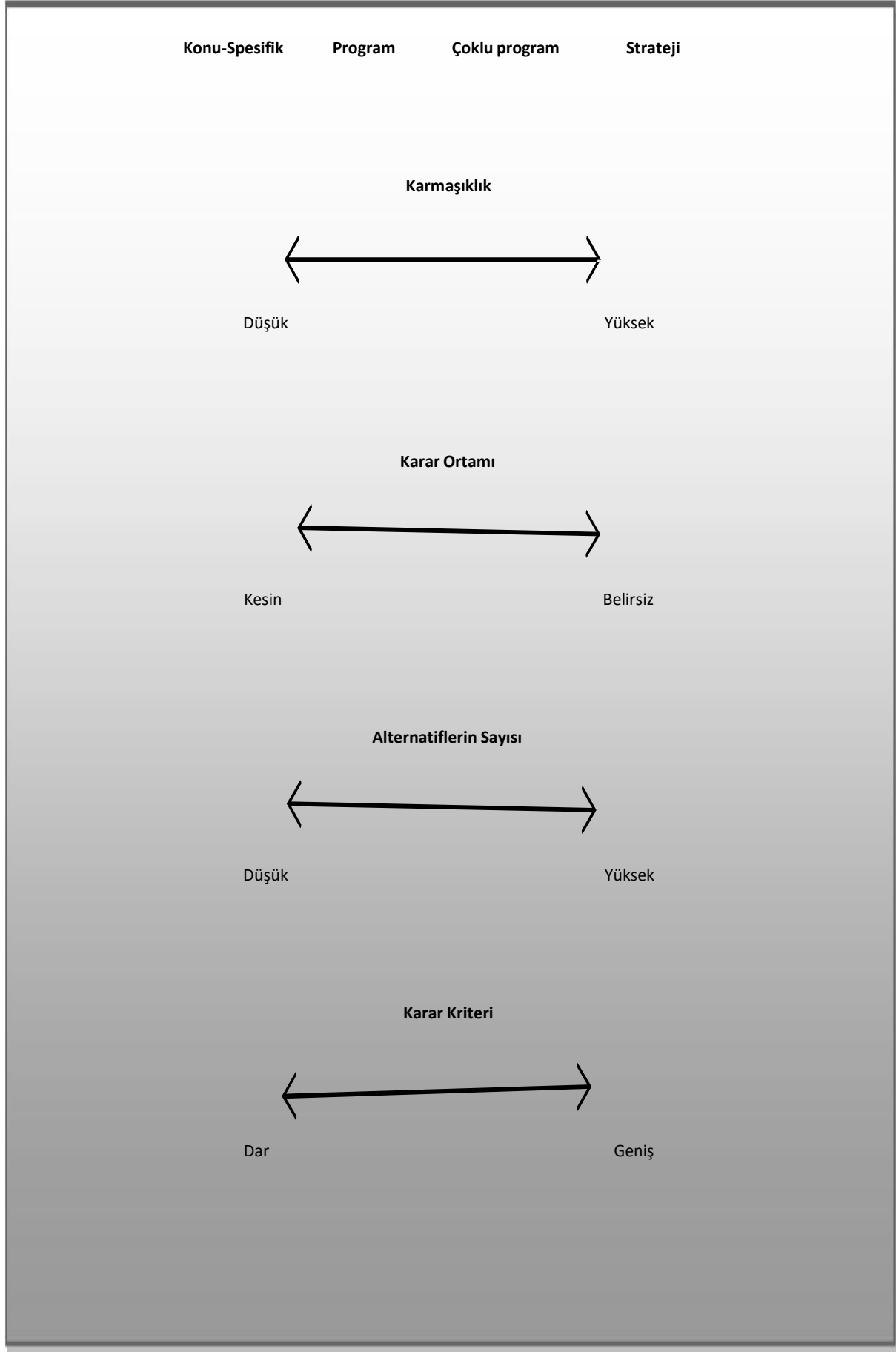
Eğitim Planlama ve Programlama Stratejisi

Planlama yapma terimi, rekabet ve varsayımları ifade eder. Çeşitli çıkar grupları arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıklar nedeniyle kaçınılmaz olarak planlama yapma, anlaşma değil anlaşmazlıklar anlamına gelmektedir (Uraiwan, 1984).

Teorik ve deneysel bir sosyal bilim çalışması planlama yapmanın iki temel yönünü ortaya koyar. Planlamanın kim tarafından (aktörler) ve nasıl (süreçler) yapıldığı (Haddad, 1995, s. 29).

Tarihsel olarak, planlama yapmada bilimsellik ve akılcılık her zaman dikkate alınmıştır. Herhangi bir planlama döngüsünde planlama yapmak ilk adımdır ve planlamacılar uygulama ve değerlendirme prosedürlerini tasarlamadan önce planlama formülasyonunun dinamiklerini anlamalıdır (Haddad, 1995, s. 29).

Bununla birlikte planlamalar, kapsamaları, karmaşıklığı, karar ortamları, seçeneklerin genişliği ve karar kriterleri bakımından birbirinden farklılık gösterir. Bu genişlik şematik olarak Şekil 1’de gösterilmiştir (Haddad, 1995, s. 19).

Şekil 1. Eğitim Planlama ve Programlamasında Strateji. Haddad, W. (1995) Education policy-planning process: an applied framework. UNESCO: International Institute for Educational Planning.

Eđitim planlaması kamu planlamasının bir alt alanıdır. Kamu planlaması oluŐturma sűreçleri eğitim planlaması için de geçerlidir. Eđitim planlamasının özellikleri ya da nitelikleri planlamanın kendi özelliklerinden bağımsız düşünülemez.

Chomsky (1997)'ye göre, eğitim planlamaları esnek, kapsamlı ve tutarlı olmalı; eğitim değişiklikleri ile ilgili ilke ve değişikliklerin belirlenmesinde tüm iŐ görenlerin bu kararları alma sűrecine katılmaları sağlanmalıdır.

Eğitim planlaması uygulama sonuçları kamunun diğer alanları için uygulanan planlamalara göre daha uzun bir süre alabilir. Çünkü eğitim planlamasının nihai muhatabı öğrencilerdir (s. 25-26).

Bu nedenle, Yapıcı (2006), dünyanın en zor işlerinden birinin eğitim planlamalarını belirlemek ve onları sürdürmek olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre bu iÇin temel güçlüğü, eğitim planlamalarının bireysel ve toplumsal yaşantıları doğrudan etkilemesinden, yapılan değişikliklerin etkisini uzun yıllar sonra göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Eğitim sistemi, yatay ve dikey olarak iç içe geçmiş karmaşık bir ağdır. Herhangi bir bileşenindeki politik bir karar, sistemi tamamını güçlü bir şekilde etkiler. Eğitim herkesin işi olmalı ve hemen hemen herkes eğitim hakkında iyi fikirler beslemelidir.

Bu yüzden planlama yapma, bir dizi çelişkili talepleri dengelemeyi, destek talep etmeyi veya en azından eğitimden herhangi bir çıkarı olan birçok farklı sosyal kesimin birbirine karşı hoŐgörölü olmasını içerir (Haddad, 1995, s.19).

Eğitim planlamalarının oluşturulması konusunda tanımlanan sorunu iki açıdan ele almak ve çözüm getirmek yararlı olacaktır. Bunlardan birincisi, eğitim planlamalarının oluşturulmasında etkili olan organların değerlendirilmesi, ikincisi bu organların uygulanabilir eğitim planlamaları saptayabilmesi koşullarının belirlenmesidir (Karakütük, 1996).

Rein (1983)'den aktaran Trowler (2003) de ulusal düzeyde eğitim planlaması yapmanın 3 temel

basamağı olduğunu söylemektedir (s. 96):

- 1.Problem (veya konu) oluşturma
- 2.Hükümeti ikna etme ve harekete geçirme
- 3.Değerler arasındaki alışverişte ve çelişkilerdeki uzlaşma başarısı

Ulusal düzeyde, bölgelerde ya da okullarda, nerede planlama yapılırsa yapılsın bu üç basamak önemlidir: problem belirlenir, planlama yapma süreci harekete geçirilir ve planlama ve programlama süreci başlar.

Rein'in üç basamağını kullanarak eğitim planlaması yapma ile ilgili aşağıdakileri söylemek mümkündür (Trowler 2003, s. 96);

1.Konu Belirleme

Problemin ne olduğunu tespit etmek ve tanımlamak son derece önemlidir. Diğer süreçlerin başarısı problemin doğru tanımlanmasına bağlıdır. Buradasorulması gereken bazı sorular vardır: Problemi kim tanımlamıştır? Toplumun geniş bir kesimince mi yoksa daha dar bir baskı grubunca mı? Kamu görevlilerinin bir ilgisi var mı, sorumluluğu olacak mı? Genellikle planlama yapımcılarının söylediklerinden daha fazla problem vardır. Problemi çözmek için zaman ölçeği nedir? Probleme nasıl yoğunlaşılır?Ne kadar sürede sonuç alınır?

Bu ve benzeri sorular problemi doğru tanımlamanın odak noktasıdır. Hiçbir plan problem doğru tanımlanmazsa etkili olamayacaktır (Slack, 2009).

Problemin belirlenip tanımlanması bilimsel yollarla yapılmalıdır. Yani temel dayanak bilimsellik olmalıdır. Kişisel görüş ve izlenimler, medyanın tek taraflı ve objektiflikten uzak haberleri, yine tek taraflı olarak belli bir kesimin görüş ve düşüncelerine göre hazırlanmış raporlar problemin doğru olarak belirlenip tanımlanmasına engel olabilir.

2.Harekete Geçme

Bu aşamada belirlenen problem konusunda devlet yöneticileri ikna edilmelidir. Problemin doğru tespiti, bundan etkilenenlerin mağduriyetleri, problemin çözümü ile elde edilecek kazanımların neler olduğu konularında hükümetin olumlu görüşü sağlanmalıdır.

3.Değerler Arasında Uzlaşma

Planlamalar genelde gündemdeki çok farklı konuların (ve onların) etkileşimleri arasındaki uzlaşma ile ortaya çıkan ürünlerdir. Belirli bir politikanın formülasyonu aşamasında ondan memnun olanlar ve karşı çıkanlar arasında değer çatışmaları, taraflar arasında hoşnutsuzluklar olacaktır.

Planlamanın başarısı taraflar arasında uzlaşmanın sağlanmasına bağlıdır. Bu aşamada taraflar arasında ödün vermeler ve alışverişleri olacaktır.

Sonuç olarak planlama metinleri, genelde çoklu gündemler, eğilimler ve bir dizi anlamlarla doludur. Böylece planlama kodlama, yorumların karmaşık uygulamaları, müzakereleri ve önerileri rafine etmeyi kapsar (Ball,1994, s. 16).

Sonuç

Eğitim planlaması kamu planlamasının bir alt alanıdır. Kamu planlaması oluşturma süreçleri eğitim planlaması için de geçerlidir. Eğitim planlamasının özellikleri ya da nitelikleri planlamanın kendi özelliklerinden bağımsız düşünülemez.

Eğitim planlamaları esnek, kapsamlı ve tutarlı olmalı; eğitim değişiklikleri ile ilgili ilke ve değişikliklerin belirlenmesinde tüm iş görenlerin bu kararları alma sürecine katılmaları sağlanmalıdır.

Eğitim planlaması uygulama sonuçları kamunun diğer alanları için uygulanan planlamalara göre daha uzun bir süre alabilir. Çünkü eğitim planlamasının nihai muhatabı öğrencilerdir Bu nedenle

dünyanın en zor işlerinden biri hiç kuşkusuz eğitim planlamalarını belirlemek ve onları sürdürmektir.

Eğitim planlamasının temel güçlüğü, eğitim planlamalarının bireysel ve toplumsal yaşantıları doğrudan etkilemesinden, yapılan değişikliklerin etkisini uzun yıllar sonra göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Eğitim sistemi, yatay ve dikey olarak iç içe geçmiş karmaşık bir ağıdır. Herhangi bir bileşenindeki politik bir karar, sistemi tamamını güçlü bir şekilde etkiler. Eğitim herkesin işi olmalı ve hemen hemen herkes eğitim hakkında iyi fikirler beslemelidir. Bu yüzden planlama yapma, bir dizi çelişkili talepleri dengelemeyi, destek talep etmeyi veya en azından eğitimden herhangi bir çıkarı olan birçok farklı sosyal kesimin birbirine karşı hoşgörülü olmasını içermektedir.

Eğitim planlamasını hükümetlerin eğitimle ilgili yapmak istediği faaliyetler serisi olarak tanımlamak mümkündür. Bu faaliyetler serisi bir şekilde vatandaşı etkilemektedir. Eğitim planlaması süreci devletin gerçek aktivitelerini anlamak için planlayıcıların uygulamaları ve teoriler arasındaki bir bağlantı olarak nitelendirilmektedir.

Eğitim planlaması kamu adına eğitimle ilgili gerçekleştirilen her türlü hareketleri, uygulanan ve uygulanması gereken programları, bu süreçte cereyan eden tüm aşamaları olduğu gibi kapsamaktadır.

Eğitim planlaması süreci eğitimle ilgili herhangi bir aktivitenin başlangıcından uygulamanın değerlendirmesine kadar gerçekleşen her aşamanın sistematik bir yapısıdır. Bu bağlamda eğitim planlaması süreci, eğitimle ilgili herhangi bir probleminin tanımlanıp çözüm için devletin gündemine gelmesi, devlet kurumlarının alternatif yolları formüle etmesi, çözüm için yol belirlemesi ve kanuni zeminin üretilmesi, üretilen çözüm yollarının uygulanması ve son olarak uygulamanın değerlendirilmesi ve gerekli revizyonların yapılması olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Kaynakça

- Adem, M. (1995). Demokratik laik çağdaş eğitim planlaması. Ankara: Şafak.
- Bekker, S. (1996). The policy-making predicament. In A. Venter (Eds.), *Governmente and politics in the South Africa* (pp. 238-252). Pretoria: Van Schaik.
- Bell, L. & Stevenson, H. (2006). *Education policy: Process, themes and impact*. London: Routledge.
- Çevik, H. H. & Demirci, S. (2012). *Kamu politikası: Kavramlar, aktörler, süreç, modeller, analiz, karar verme* (2. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Dağlı A. (2007). Küreselleşme karşısında Türk eğitim sistemi. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 1-13.
- Ereş, F. (2016c). An overview of education policy and its reflections. In F. Ereş (Eds.) *Educational policies in Turkey and its reflection*, (pp. 183-193). New York: Peter Lang.
- Ergen, Z. (2008). Kamu kesimi yatırım projelerinin değerlendirilmesinde fayda-maliyet analizi tekniği ve Türkiye’de uygulanabilirliği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 115–132.
- Fischer, F. (1996). *Evaluating public*. New York: Prentice Hall.
- Güven, İ. (2010). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Naturel.
- Haddad, W. (1995) *Education policy-planning process: an applied framework*. UNESCO: International Institue for Educational Planning.
- Joo, Y. H. & Reyes, P. (2010). A political analysis of the policy process of the open recruitment system of principals in Korea. *Avrupa Birliği-Türkiye Sosyal, Kültürel, Eğitim, Planlama ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 24-67.
- Kapani, M. (2011). *Planlama bilimine giriş* (28. Basım). İstanbul: Bilgi.
- Kaptı, A. (2011). Kamu planlama sürecinde klasik yaklaşım modeli. A. Kaptı (Ed.). *Kamu planlama süreci, teorik perspektifler içinde* (s. 23-45). Ankara: Seçkin.
- LeCompte, M. D. & Goetz, J. P. (1984). *Etnographic data collection in evaluation research*, In D. M. Fetterman (Eds.) *Etnography in education evaluation*. Beverly Hills, Ca: Sage.

McCool, Daniel C. (1995). Public policy: Theories, models and concepts. Upper Saddle River: Prentice Hall.

Özden, Y. (2002). Eğitimde dönüşüm eğitimde yeni değerler (4. Baskı). Ankara: Pegem A. Özen, Y., Gül, A. & Gülaçtı, F. (2007). Demokratik eğitim planlaması (Eleştirel Bir Yaklaşım). Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(2), 161-167.

Patton, Michael, Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev.). Ankara: Pegem A.

Sarı, S. (2015). Türkiye’de eğitim planlamalarının aktörleri. Türkiye’de eğitim planlamaları. A. Gümüş (Ed.). (s. 77-109). Ankara: Nobel.

Tunç, A. İ. (2009). Kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri (Van ili örneği), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. VI(I), 237-269.

Yenilmez, K. ve Duman, A. (2008). İlköğretimde matematik başarısını etkileyen faktörlere ilişkin öğrenci görüşleri. Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, 251-268.